

Uus teadusdoktor Anna Tisler

HPV-GA SEOTUD VÄHID HIV-GA ELAVATEL INIMESTEL JA ÜLEMINEK RISKIPÕHISELE ENNETUSELE

6. juunil kaitses Anna Tisler arsti-teaduse filosoofiadoktori väitekirja „HPV-ga seotud vähid HIV-ga elavatel inimestel ja üleminek riskipõhisele ennetusele” (*HPV-related cancers among people living with HIV and transition towards risk-based prevention*).

Väitekirja juhendaja oli epidemioloogiaprofessor Anneli Uusküla Tartu Ülikooli peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituudist. Oponeeris Miriam Elfström Karolinska Instituudi kliinilise teaduse, interventsiooni ja tehnoloogia osakonnast.

Vaikne epideemia: HIV, inimese papilloomiviirus ja vähi ennetamise väljakutsed

Antiretroviirusravi on muutnud HIV-nakkuse surmaga lõppevast haigusest hallatavaks krooniliseks seisundiks, võimaldades miljonitel HIVga inimestel elada pikemat ja tervislikumat elu. See areng on toonud aga kaasa uusi väljakutseid. Vähk on muutunud HIVga elavate inimeste seas üheks peamiseks haigestumise ja suremuse põhjuseks, tuues esile vajaduse ennetusmeetmete järele.

HIVga elavate inimeste suurenenud vähirisk

HIVga elavad inimesed on oluliselt suurema vähiriskiga kui üldrahvastik, sealhulgas on suurema riskiga mitmed vähid nagu mitte-Hodgkini lümfoom, Kaposi sarkoom ja emakakaelavähk. Selle suurenenud riski põhjuseks on HIV

põhjustatud immuunsüsteemi nõrgenemine koos käitumuslike riskitegurite, kaasuvate infektsioonide ja kroonilise põletikuga. Inimese papilloomiviirus (HPV), mis on mitmete vähkide peamine põhjus, halvendab seda olukorda. 2018. aastal põhjustas inimese papilloomiviirus maailmas 690 000 vähijuhtu, sealhulgas emakakaela-, anal- ja neeluvähki.

Emakakaelavähk kui ennetatav tragöödia

Emakakaelavähk on suures osas ennetatav vaksineerimise ja regulaarse sõeluuringu abil, kuid HIVga elavatel naistel on riskid suurenenud. Ehkki sõeluuringute programmid on olemas, on ainult 14% HIVga elavatest naistest hõlmatud pikaajalise korraldatud emakakaelavähi sõeluuringuga. Takistusteks on stigma, kindlustuse puudumine ja kaasnevad tervisemured, mis takistavad hõlpsat ligipääsu ennetusmeetmetele.

Personaalse sõeluuringu vajadus

Ida-Euroopa, sealhulgas Eesti, seisab silmitsi kahekordse terviseväljakutsega: HIV kõrge levimus ja emakakaelavähi ennetamise ebaefektiivne programm. Eestis elab HIVga umbes 11 000 inimest, kellest 36% on naised, kuid emakakaelavähi ennetamise osalus on endiselt suboptimaalne, ulatudes alla 60% üldrahvastikust. Traditsioonilised sõeluuringud ei vasta sageli HIVga elavate naiste spetsiifilistele

vajadustele. Vajatakse personaliseeritud, riskipõhiseid strateegiaid, mis arvestavad näiteks HIV-staatust ja eelnevaid emakakaela kahjustusi. Prognoosimudelid, mis põhinevad terviseandmetel, aitavad optimeerida sõeluuringuid, vähendades samas ülediagnoosimist ja valepositiivsete tulemuste riske.

Kohandatud sekkumised ja koostöö

Kohandatud sekkumised, mille arendamisel osaleb HIVga elavate inimeste kogukond, võiksid aidata tõsta sõeluuringu osalusmäära. Sellised sekkumised võivad sisaldada kogukonnapõhiseid teavitamisprogramme, stigma vähendamise algatusi tervishoiuvaldkonnas ja kodutestimise võimalusi. Poliitikakujundajate, teadlaste ja tervishoiutöötajate koostöös on oluline tagada ennetusmeetmete rakendamine ja kõikide jõudude kaasamine vähi ja HIV vastu.